

LORAMENDI OLERKARIA

Igone ETXEBARRIA

I. LORAMENDI

«Loramendi» Juan Arana ta Ezpeletaren ezizena da. 1907an Bedoñan jaio zen. Kaputxino egiteko Altsasuan egon zen bost urtetan, gero Zangozan nobiziadoa egiten, eta azkenez Hondarribia eta Lizarran egin zituen Filosofiako ikasketak. 1930-ean Iruñako ikastetxera joan zen Teologia ikastera. 1933an hil zen, Lizardi hil zen hilabete berean.

Irakurle amorratua zen Loramendi. Euskal idazleen artean, Lizardiren olerkiak ondo ezagutzen zituen. Arreseren *Txindor* eta Jauregiren *Biozkadak* ere irakurriak zituen. Hauez aparte erdal idazleen lanak ere irakutzen zituen: Fernán Caballero, Verdaguer, Fray Luis de León, Francis Jammes, etab.

Loramendik batez ere poesia idatzi zuen. Hala ere baditu prosaz egindako lantxo batzu: «Agur tontorrak!», «Lo ta amets» eta beste batzu, *Zeruko Argia*-n argitaratuak «Aletxoak» izenez.

Poesia lanen artean bi azpimarratu behar dira: «Barruntza-leyoan»: 1932an Ernaniko Eusko-Olerki-Eguneko saria irabazi zuen; «Arrantzalien Arrats-Otoitza».

Bi hauek garrantzitsuenak badira ere ba ditu beste batzu: «Illargitara», «Gutziz ederra», «Banoakizu...», «Maitasuna ez da maitatua», «Enada Beltza!...», «Antzekia», «Usoekin gora», etab.

II. LORAMENDIREN POESIAREN GAIAK

Loramendik bere olerkietan tratatzen dituen gaiak ezberdinak diren arren puntu batetan denak datoz bat: poema guztiak erlijioaren inguruan mobitzen dira, eta gaiak ere bide batetik edo bestetik erlijiora doaz.

Erljioarekin lotuta, gehien darabilen gaia maitasuna da. Honetaz Julian de Yurrek bere eritzia ematen du: «Olerkari yainkotia da ben-benetan. Andra-Mari gozoari ere, biotzak eraginda, eresirik ederren-ederrenetarikoak zuzendu zizkion». (DE YURRE, J.: «Aurreitza» *Loramendi, olerti ta idatzi guztiak* 9 or.).

Loramendiren olerkietan agertzen den maitasuna, mistikoa dela esango genuke, barnekoa, ezagutzen ez den pertsona bateganako maitasuna. Pertsona hori normalean Ama Birjina da.

Loramendiren olerkietako pertsonaietan hiru eratakoak bereiztu behar dira:

- a) Pertsonaia erlijiosoak
- b) Naturatik hartutako pertsonaiak
- d) Olerkaria bera.

a) Erljioaren munduko pertsonaien artean, Maria, Ama da garrantzitsuena. Pertsonaia honek olerki hauetan konnotazio bereziak ditu: emakume ideala, perfekzioaren sinboloa, edertasunaren irudia. Hau da, Hinterhäuser-ek «emakume prerrafaelita (edo prerrafaelista)» deitzen duena. Berak honela definitzen du pertsonaia hau:

«La mujer frágil, etérea y espiritualizada, que llegó a ser incluso sospechosa de santidad».

Hinterhäuser-ek XIX. mendearen bukaeran gertatutako fenomenoaz azaltzen du:

«El culto a la Virgen se ve dotado de una nueva fuerza de atracción que contribuyó de modo decisivo a la concepción

de la mujer ideal prerrafaelita. Su condición «inmaculada» y su proximidad al «Redentor» son el principal motivo de esta especial atracción».

Azkenez, pertsonaia honen izaera kontestu honetan azalzen du:

«En el polémico contexto de la condena del naturalismo materialista y el esfuerzo por lograr un enaltecimiento de la vida mediante el espíritu, es donde las mujeres prerrafaelitas encuentran su primera y más general explicación».

Loramendiren olerkietako emakumea Ama Birjina da, eta pertsonaia hori emakume prerrafaelitari buruz esandakoarekin identifikatzen da.

Adibidez: «Antzekia» olerkian, olerkaria bera bakarrik mintzatzen da, berak Amari hitz egiten dio baina inolako erantzunik hartu gabe. Olerki honetan, olerkariak Ama lorearekin identifikatzen du, eta, erleak lorea bezala berak ere, Ama maite du.

«Illargitara» olerkian zehar errepikatzen den leloan oso argi agertzen zaigu Amaren irudia emakume prerrafaelita bezala:

*¡Sortzetik, Miren, Erruge zera,
Ama ta Birjin biak batera!*

Olerki honetan Ama ilargiarekin konparatzen du: «Pulcra ut luna...» Ilargiaren argiak uraren gainean Birjinaren amatasuna eta garbitasuna ekartzen dizkio gogora.

Ama Birjinaz aparte pertsonaia erlijiosoen artean badira gehiago ere.

Adibidez: «Onatx, Erletxoak» olerkian Andre Miren eta Josephen ondoan Josutxu da pertsonaia nagusia. Erleek Josutxo lore batekin erratu dute eta zauritxo bat egin diote espainean. Hemen ere, Andre Miren gauza guztien gainetik ama da.

«Maitasuna ez da maitatua»: oraingo hau San Frantzisko-ren inguruan eginda dago, San Frantzisko bera izanik olerkieren motiboa.

b) Naturako pertsonaiek, normalean, simboloen funtzioa dute. Honetaz Zarayak dioenarekin bat gatoz:

«Baña, beste nonbait zuen iturburu onena. Gazte-gaztetatik ederrak subera, lur-inguruetakoz izaki bakoitzarekin zegokien izkuntzaz itz egiten oitua, Confontaine-k bezela esan zezakeen: «Izaki bakoitza mintzo zait bereziki, ta biotz ondorañokoa det».

(JAUREGI: «Loramendi olerkaria» *Euskera*)

Pertsonaia hauek besteak baino ugarioagoak dira. Olerki guztietan daude:

erleak: «Antzekia», «Onatx, Erletxoak»

enara: «Enada beltza»

karnaba: «Antzekia», «Barruntza-leyoan»

usoa: «Usoekin gora»

xoxoa eta sugea: «Maitasuna ez da maitatua»

Lehen esan bezala, pertsonaia hauek sinbolo funtzioa dute. Olerki hauetan benetako pertsonaia ez dira agertzen ia azkenerraino, baina guri, haien berri sinbolo hauen bidez ematen zaigu, beraz, pertsonaia hauek benetako ordezkoak dira.

Aurreko zerrendan ikusten den bezala, sinboloak txoriak dira. Txoriek izpirituaren, arimaren sinbolo dira, izaeraren goi maila adierazten dute. Kasu bakoitzean, erlea, karnaba, urretxindorra Ama edo olerkariaren ordezkoak dira. Pertsonaia hauen bitartez benetako pertsonaien sentipenak azaltzen zaizkigu.

d) Loramendiren olerkietan ez dago pertsonarik bera ezik. Olerkariak olerki gehienetan parte hartzen du. Batzutan pertsonaia erlijiosoekin agertzen da, beste batzutan bakarrik ani-

maliekin, edo baita denak nahasturik ere. Batzutan maitasun emalea da, bestetan hartzailea.

«Antzekia»: olerkariak (= erle, urretxindor) Ama (= lore, ilargi) maite du.

«Usoekin gora»: hemen olerkariak usoei hitz egiten die, haiekin zerura igo nahi duelako.

«Enada beltza»: adibide honetan enara olerkariaren laguna da, olerkaria hemen maitasunaren hartzailea da, aditzetan ikusten den bezala: bazetorkidan, abesten zidan, atsegin zemaiddan.

Olerkariaren protagonismoa argiago ikusten dugu beste bi olerki hauetan:

«Nor eta zer naizen?»: olerki hau, bere lehen meza emateko zegoela bere amari dedikatu zion. Bertan, bere buruaz mintzatzzen da, ahapaldi hau errepikatzen duelarik:

*Oi ama, oi ene ama neurea,
zer eta nor naizen?...*

*Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den!*

«Banoakizu...!»: honetan ere bere burua jartzen du gaitzat. Olerki hau argitaratzerakoan ohar honekin agertu zen: «Igarle olerkari bezala bere laisterko eriotza nabaritu zuala, olerki onetan dirudi, gure 'Loramendi' zanak».

Azken bi hauetan benetako ama aipatzen du. Baina momentu batetan badirudi «ama» bi gauza dela: alde batetik bere ama, eta bestetik Euskal Herria.

«Banoakizu...!» olerkian amari agur esatean beste bertso hau dakar:

*Agur Euskal - Erria,
zugandik banoa;*

*maite bazaitut ere
maitago Yainkoa.*

Ahapaldi hau badirudi honen aurreko ahapaldi guztien laburpena dela, eta Euskal Herria, lehenago aipatzen duen amaren izena dela. Julian de Yurrek Loramendik darabiltzan gaiei buruz dioenez: «Ta olerki ta idatzi oiek Euskeraganako ta Euskalerriganako maitasunaz ta biotz-atxikitasunaz apaindurik oi daude beti».

(DE YURRE, J.: «Aurreitza» *Loramendi, olerti ta idatzi guztiak* 9 or.).

Behar bada honek argituko luke Euskal Herriganako sentimendua olerki honetan.

Olerki horretan ere Loramendik bere buruaz zera diosku:

*Ta ixilik doa egatu naiez
euskaldu-uso txuria;
ta aurrera beti, beti garaitsu
usotxoaren kabia.*

Euskal Herria aipatzen duen kasuak gutxi badira ere agurra eta heriotza sarriago agertzen zaizkigu Loramendiren olerkietan.

Batzutan heriotza argi azaltzen zaigu. Adibidez:

«Enada beltza...!»: Enara hil egiten da, eta honela dio: «Ilotz... ilotzik dakust, ai!».

«Otoi, Adiskide...!»: olerki honetan adiskidearen heriotza olerkiaren motiboa da eta honela hasten da: «Il intzan il i ere...!».

«Banoakizu...!» olerkian ez da heriotza bera aipatzen, baina egiten duen agurra badirudi heriotzarakoa dela.

Kasu guztietan heriotza edo agurra maitasunarekin lotuta doa. Gai nagusia maitasuna da eta horren ondoren heriotza edo bizitza dugu.

Loramendirengan heriotza ez da gauza triste bat, baizik eta Jainkoa eta Ama Birjinarengana heltzeko pausua. Horren atzean itxaropena ikusten du.

«Enada beltza...!» olerkian, elurrak enara hiltzen duenean:

*¡Zeru berberak ordaindu zion
lagun on batek ziñez zor dion
atsegiñezko ilobia
Atseden adi, enada beltza
egin zak, bai, lo gozoa!*

Bizitza eta heriotzaren gaintik maitasuna dago, eta herio-
tza ondorengo bizitza Loramendirengan pozgarria eta maita-
sunez beteriko mundua da.

III. ESTILOA

III. 1. *Metrika*

Loramendik olerki bakoitzean estrofa mota ezberdin bat
darabil. Bere garaiko beste olerkariak bezala, arlo honetan be-
rrikuntza nabari du honek ere. Esan dezakegu Loramendi ez
dela bertsomolde batetara lotu.

Normalean forma irregularrak darabiltza, egitura libreak.
Dena dela, bere estiloa pixka bat markatzen duten ezaugarriak
ageri dira.

a) Adibidez, hainbat olerkitan darabiltza bertso luze eta
laburren arteko konbinaketak:

«Ilargitara»: olerki honen ahapaldi baten egitura litzateke:
10 silabatako bi bertso luze
5 silabatako lau bertso labur
10 silabatako bi bertso luze.

«Usoekin gora» olerkian egitura hau erakusten zaigu:

lau bertso (13 silabatakoak)

hiru bertso (5,5,8 silabatakoak)

hiru bertso (5,5,8 silabatakoak)

lau bertso (13 silabatakoak).

Ba dira beste olerki batzu ere hauen antzeko konbinaketez.

Ikus ditzagun orain beste bertso egitura batzu:

b) Loramendik ba ditu egitura guztiz homogoneoa duten olerkiak ere:

«Onatx, Erletxoak»: ahapaldi bakoitzak lau bertso ditu, eta bertso bakoitzak hamabi silaba.

«Barruntza — leyoan»: 39 ahapaldi, ahapaldi bakoitzak lau bertso duelarik, honela osoturik: 5 — 5 — 5

5 — 5 — 4

5 — 5 — 5

5 — 5 — 4

d) Azkenez, egitura libreetatik aparte ba du zortziko nagusiaren egituraz egindako olerki bat ere, «¡Banoakizu...!» deritzona. Hasieran, sarrera legez zortziko txiki baten neurriari jarraituz, lau bertsoetako ahapaldi bat dago, eta erdia baino gerotxoago ba dago beste bat ere, olerkiak etena egiten duenean, lehen parteari amaiera emateko. 10 — 8 silabatakoak badira ere, ez dira zortziko nagusiak lau bertsoetako ahapaldiak baitira.

Beraz, esan dezakegu Loramendik egitura edo bertsomolde berriak eta zaharrak darabiltzala. Alde batetik bertso luze eta laburren arteko konbinaketa ezberdinak, eta bestetik zortzikoaren neurriez egindako bertsoak.

Egitura berria duten olerkietatik bi ezaugarri edo ondorio atera ditzakegu:

— Batzutan homogeneousutasuna: ahapaldi guztiak metrika eta konposizio berdina dute;

— Bestetan simetria: bai ahapaldiz-ahapaldi, bai olerki osoak simetrikoak bihurtuta, bertsoak (luzeak eta laburrak) direla bide.

Zortzikoen egitura duen olerkitik ere beste ondorio bat atera dezakegu: Loramendi olerkaria dela eta ez bertsolaria, nahiz eta herri literaturaren eragina agertu.

e) Puntua edo errimari dagokionez, sarritan ez da batere erreza jakitea zein den.

— Batzutan ez dago ahapaldirik, olerki osoa bertsoen jarraipena da, neurri ezberdinetako bertsoak dira. Kasu hauetan ez dakigu zeintzuk bertsok rimatzen duten. Adz: «Maitasuna ez da maitatua».

— Beste batzutan puntua badagoen arren, olerkian ez dauka baliorik, pobrea da. Adz.: «Antzekia»: rima egiten duten hitzak hauek dira:

kunkurrunkun — burrun-burrun
esango — kukuriko
diozu — marmaritsu.

— Baditu Loramendik puntua argi ageri duten olerkiak ere, aurrekoak baino balio handiagoa dutenak:

«Banoakizu...!»: *ayotsak — biotzak*
garratza — arratsa
jabetza — ametsa.

— Puntuari dagokionez, orijinalena edo baliorik handiena duena «Usoekin gora» da. Guztiz simetrikoa ez bada ere, nahiko metrika simetrikoa jarraitzen du:

AABB

DDE

FFE

BBAA.

III 2. *Irudi literarioak*

Loramendiren olerkigintzan hau dugu gauzarik nabarmenena, olerki guztietan konstantea baita.

a) *Sinbologia*

Loramendik bere olerkietan sinbolo asko darabil. Ia gauza guztiak sinboloen bitartez azaltzen ditu. Sinbolo gisan gehien agertzen diren elementuak hauek lirateke: txoriak, erleak, loreak, ilargia.

Sinbologia honek sarritan metafora mailan funtzionatzen du. Hau da, Loramendik batzutan, elementu hauek benetako pertsonaien ordezeko bezala erabiltzen ditu. Adibidez lore — erle arteko jokoa bi olerkitan agertzen da:

«Antzekia»: honetan joko hau hasieran azaltzen zaigunez, hor bukatzen dela pentsa dezakegu. Baina bukaeran, olerkariak horren esanahia jakin arazten digu: erlea = olerkaria, lorea = Ama. Beraz, hemen metaforaren papera betetzen dute.

Gauza bera gertatzen da «Onatx, Erletxoak» olerkian: Joseph-en erleek lore bat ikusi dute eta hara doaz denak. Baina gero horren sinbolizazioa azaltzen zaigu: lorea Josu da, eta ezta haren odola. Sinboloen bitartez hiperbolea egin du Loramendik: Jesus hain polita da ezen erleek lore batekin erratu bait dute.

Sinboloak Loramendirengan errepikatu egiten dira. Adibidez ilargia beti Amarekin identifikatzen da. Erlea agertzen denean beti lorearekin lotuta doa.

Sinboloak normalean txoriak, lorea, ilargia eta erleak dira. Lau elementu hauek sinbologia zehatza eta ezaguna daukate: Txoriak: espirituaren, arimaren sinbolo dira, izaeraren goi maila adierazten dute.

Erleak: kristau munduan erlea, ardura edo arreta eta eloquentziaren sinbolo dugu.

Lorea: alde batetik udabarria, gaztetasuna eta denboraren iraupena sinbolizatzen ditu. Eta bestetik «gunea» da, beraz, arimaren irudi arketipikoa.

Ilargia: sinbolo honetaz Cirilot-ek zera dio:

«Nuestra Señora se representa sobre la luna para expresar la eternidad sobre lo mudable y transitorio».

«Un componente significativo de la luna es el de su estrecha asociación a la noche (maternal, ocultante, inconsciente, ambivalente, por lo protectora y peligrosa) y el que dimana del tono lívido de su luz y del modo como muestra, semivelándolos, los objetos. Por eso la luna se asocia a la imaginación y a la fantasía, como reino intermedio entre la negación de la vida y el sol fulgurante de la intuición». (CIRLOT, Juan-Eduardo: *Diccionario de símbolos*, págs. 283-5)¹.

Beraz, sinbolo bakoitzak bere zentzua dauka Loramendiren olerkietan.

Sinbologia honekin lotuta *personifikazioa* aipatu behar da. Sinboloek pertsona zehatz batzuren ekintzak egiten dituzte, eta gero sinbolo hauek pertsona horiekin identifikatzen dira. Adibidez: «Antzekia»: erleak loreari hitz egiten dionean personifikazioa daukagu, nahiz eta gero jakin sinbolo hauen azpian benetako pertsonaiak daudela, kasu honetan olerkaria eta Ama.

Behar bada, fenomeno hau izendatzeko «identifikazio» hitza «personifikazio» hitza baino egokiagoa litzateke.

b) *Konparaketak*

Irudi hau asko darabil Loramendik. Behar bada, bi maila bereiztu beharko genituzke konparaketaz hitz egiterakoan.

b.1. Alde batetik sinbologiarekin lotzen dena.

Olerkariak konparaketa baten bitartez azaltzen digu kon-tatu nahi duena. Konparaketa moeta honek olerki osoa edo ia osoa hartzen du. Adibidez: «Onatx, Erletxoak»: Erle batek,

(1) *Aldizkari honen Zuzendaritzaren oharra*: Euskal mitologian ere ilargia emakumezkoa da eta amonatzat sinbolizatua. Ikus: J. M. Barandiaran, *Obras Completas* (1972), I, «Ilazki» 103. orr.; 271-272. orr.; eta 387-388. orr. Ikus baita ere *Egan-en bertan* (1956), 2. zenb., Aita Donostiaren «Euskal-Erriko Otoitzak», 34-52. orr.

lore batetara joan eta hau jan egiten du. Baina oraingo honetan lorea ez da lorea izan, Jesus baino. Beraz, erle batek Jesusi ezpainean eztena sartu diola esateko erle-lorearen adibidea erabili du. Konparaketa baten bitartez azaldu digu.

Ekintza hau deskribatzen duten bertsoak hauek dira:

*Egalda zaio bat: ezarri da tentte
ezpain-marrubian, —arrosa arek uste—.
Ziztu du ta, ene! odol tanta atera
kutuan, miztuta, berriz egatu da.*

b.2. Konparaketak egiteko bigarren mailan, gauza edo hitz baten definizioa emateko, edo ezaugarriren bat azpimarratzeko egiten direnak sartuko lirateke.

«Maitasuna ez da maitatua»-n eguzkiaren irudi bat emateko urrea eta taloarekin konparatzen du: «euzkia, «urrezko talo ederra».

«Usoekin gora» olerkian usoen hego zuriak zilarra eta esnea arekin konparatzen ditu:

*Eguzkira zilarra dixurite egoak
ta aizeaz jolastean esne-pipiltxoak.*

Batzutan, konparaketak ez dira parean jarritako elementu biren harremana, loturarik gabe, ikusitako adibideetan bezala, baizik eta esaldi konparatiko arruntez egindako konparaketak:

«Antzekia»: *Ta ilargitara karnaba lez
zugana nago maite minez.*

«Barruntza-leyoan»: *Ta aize biguñak daragiten arrosa bik lez
amets dagigu buruak gurka laztanean.*

*Ta ipar beltzera lore-pitxia barruntzen
dan lez
gure gogoa, ekin gaiztora, ximurtzen da.*

Loramendik konparaketak errepikatu egiten ditu, esaldi eginak bezala darabiltza batzutan.

Batzutan konparaketaren motiboa errepikatzen du:

Maitasuna ez da maitatua: «Ostendu zan euskia, urrezko talo ederra».

«Barruntza-leyoan»: «Euzki urrea dirdai-oztin».

Beste batzutan konparaketa bera egiten du:

«Maitasuna ez da maitatua»: «kulunka sarats-gerrian».

«Antzekia»: «sarats-itzalen kulunera».

Eta azkenez, hitzak, esaldien egiturak errepikatzen ditu olergi ezberdinetan:

«Antzekia»: «txiruliruka gaua beste».

«Barruntza-leyoan»: «maite... ilargiak kuku-igaria gauan beste».

«Banoakizu...!» «Indarra zera ta indartsua naiz».

«Antzekia»: «Erletxo naiz, lorea zu».

d) *Aliterazioa*

Loramendiren olerkietan aliterazioak garrantzi handia dauka. Ikusi dugunez, pertsonaien ordez txoriak, erleak eta antzerakoek funtzionatzen dute. Hauek pertsonen paperak betetzen dituzten arren bakoitzak bere hizkera berezia dauka. Hizkera berezi hau hots-hitz ezberdinen bitartez azaltzen zaigu, eta hots-hitzok aliterazioan oinarritzen dira. Soinuek garrantzi handia daukate. Garrantzi hau bi mailatan ikus daiteke:

- alde batetik soinuek olerkiari ematen dioten musikaltasunean
- bestetik, Loramendik txori eta antzekoan soinu edo zarata bereziak imitatu nahi dituelako. Horretarako erabiltzen ditu soinuak eta hots-hitzak.

Adz.: «Banoakizu...!»: Malkoak datorzkit→ txirristaka.

«Antzekia»: urretxindorrak ilargiari hitz egiten dio→ txiruliruka.

Pentsa dezakegu, Zarayak dioenez, izaki bakoitzarentzat bere hizkuntza berezia erabili nahi duela.

Hau ikusteko adibiderik onena «Enada Beltza!» dugu. Enadak okasio bakoitzerako txio ezberdin bat egiten du:

- enadaren hizkera: «*txo-rro-txo-txio*»
- «Esnatzen niñun *pipir alaiez*»
- «*Txio zorrotz bat eman ondoren*»
- «¡Ikusten niñun bila ezinik! (...) ¡*Txio gaiztoa...!*»

Beraz, aliterazioaren funtzioa Loramendirengan hirukoitza da:

- alde batetik olerkien musikalitatea lortzen du
- bestetik naturako izakiei nolabait berezko nortasuna ematen die
- eta azkenez, mundu fantastiko eta sinboliko hori errealtatera hurbiltzeko ere balio du.

Behar bada, aliterazioek, sinboloekin batera, munduaren edo errealtatearen alde musikala, polita eta erromantikoa adierazten dute Loramendiren olerkietan.

e) *Errepikapena*

Hau ere konstante bat da Loramendirengan. Ez dauka aliterazioaren garrantzia, ezta funtzionaltasun argirik, baina frekuentzia handiaz agertzen da.

Hau ere maila desberdinetan gertatzen da:

- Hitzen errepikapena:

bertso baten hasiera eta amaieran hitz bera jarriz:

«Otoi, Adiskide...!»: min ariaz ari da josten min-oiala».

«Antzekia»...!: «lore-beraren nini-lore»;

bi bertsoak hitz berdinez hasiz:

*erakus zaidazute, zuek usotxoak
erakus zaidazute zabaltzen egoak.*

— Bertsoan errepikapena: orden bat jarraituz errepikatzen diren bertsoak:

«Enada Beltza!...»: lehen partean hasiera eta amaierako bertsoak errepikatzen dira:

*Ura, bai, zala lagun zintzoa
leyo ertzeko enadatxo!...*

«Antzekia»-n errepikatzen diren bertsoak hauek dira:

«Zer ote dio, zer lioke» eta «Zer ote dio, zer esango».

Bertso bakoitza bi aldiz errepikatzen da, tarte bakoitzean hiru bertso direlarik.

— Ahapaldien errepikapena: ez da sarri gertatzen ez bait dira asko ahapaldiz egindako olerkiak.

«Banoakizu...!»: hemen ahapaldi oso bat errepikatzen da egitura simetrikoa jarraituz: errepikatzen den ahapaldi hau lehenengoz 15garren ahapaldian agertzen da, eta bigarrenaz zazpi ahapaldi geroago. Baina bigarren honek ere, azkenetik hasita hamabostgarrena egiten du.

Ba dago beste adibide bat ere: «Illargitara». Olerki honetan ideia bat hiru aldiz errepikatzen da, baina ez hitzez-hitz:

*«Sortzetik, Miren, Erruge zera
Ama ta Birjin biak batera!».
«Ta ala bedere, Erruge zera,
Ama ta Birjin biak batera!».
O Miren Eder!, Erruge zera,
Ama ta Birjin izar antzera!*

Ezin dugu leloa denik pentsatu, baina badauka horren oihartzuna.

IV. HIZKUNTZA

Loramendik darabilen hizkuntza erreza da ulertzeko. Herrikoia dela ematen du, baina pixka bat landua da.

Honetaz, bere olerkigintza ezagutzen duten batzuren errikiak jarriko ditut:

Aitzol: «Loramendik nagusiro erabiltzen zuan euskera. Ez noski Lizardik bezin buruz eta sakonki, euskeraren erri-erraitan murgildua bait zan Lizardi, baño bai errez ta naro, gurasoen izkera ederki ikasi eta landua izaki. Aditz irabiazale bait-zan, orren bidez apainki tinkotzen zituan neurtitzak, itz ugari aberatsez yantziz-eta». (AITZOL: «Aurré-itza» *Eusko Olerkiak* XVI.orr.).

Orixe: «EUSKERA. Ugaria ta ederra. Arrigarri da, gaxte gaxte komentura sartu ta andik irten ez, eta oinbeste euskera nola irakurri zuun, eta buruan eduki» (ORIXE: «Loramendiren olerkia» 30.orr.).

Izurtza: «Loramendik irudimen mardula zun, baita iturri baten biotzondo-etorria. Euskera ere atsegiña du» (IZURTZA: «Loramendi» 22.orr.).

Loramendiren hizkuntzan, baita hiztegian ere, hiru arlo bereiz ditzakegu:

- a) Aditzak
- b) Naturako elementuak
- d) Hots-hitzak.

a) Loramendik ez du, beste olerkariak egiten duten bezala, aditza eliptiko egiten bere olerkietan. Normalean aditza osorik jartzen du, laguntzaile ta guzti, behar diren kasuetan.

Ikus dezagun adibidez «Barruntza-leyoan» olerkian nola darabiltzan aginte erako laguntzaileak: ar bitza, beude, otsera bitez, erna bekio, loretu bedi, uxari ditzala, bil nadin, yo ditzaiodan, urtu dezala, zabal bekio.

Baina aditz sintetikoek hauek baino garrantzi handiagoa dute, bai frekuentziagatik eta bai erabileragatik.

Loramendiren olerkien bilduma prestatu zuen Julian de Yurre-k honela dio liburuaren sarreran:

«Eleizalde euskaltzain yakintsu zanaren liburua *Morfología de la conjugación vasca sintética* (Bilbao, 1913) ondo ikasia zuela ta aren iritzikoa zala, laster ageri da naiz olerkietan, naiz yarein-idatzientan euskal aditzari buruz, sakon ta, erabatez, argi idatzi izan da liburu eder ura.

Orobat aditzaz beste ohar bat Azkuek dakarrena: «Hay zonas en B. como B. — aram — legut — leintz — mond —, en que por lo menos en gran parte de las formas verbales, no se usa partícula pluralizadora...» Ola «Loramendi»k ere badu leku batzutan aditza singularrean, pluralean ordez. Naiz aditzean, naiz itzetan maiz arkitu oi dira bizkaierak. Ez da arri-zeko. «Loramendi» yaio zan tokian bizkaieraz egiten baita». (17-18 orr.).

Aditza soilak nola erabiltzen dituen ikusteko, adibide ugari daukagu olerki gehienetan:

«Banoakizu...!»: darorzkit, banoakizu, bazakust, demaidan, dagert, bekit, indazu.

«Enada beltza!...»: bazetorkidan, zemaidan, damate ,daramatzi, dario, dakust.

«Barruntza-leyoan»: noake, nabilke, baitigart, digarozkidan, badantzuizkiot, daragitala, zaudeke, dakuste, lerorzken, lekarzkguke.

b) Naturako elementuak.

Naturako elementuek Loramendiren olerkietan arlo semantiko oso zabala osatzen dute. Klasifikapen bat egiten badugu, lehenengo aipatu behar duguna erlea da. Erlea olerki askotan agertzen da, eta normalean lorearekin batera:

«Antzekia»: «Lore begian kunkurrunkun
erle gorritzak burrun-burrun».

«Onatx, Erletxoak», «Banoakizu...!».

Honen ondoren gehien aipatzen direnak txoriak dira. Baina hauen artean txori ezberdinak dira ere: urretxindorra, karnaba, usoa, xoxoa.

Animalietan, hauek aparte, sugea agertzen da: «Maitasuna ez da maitatua» olerkian.

Animaliak ez diren beste elementu batzuk ere ba dira naturatik hartuta:

Lorea: lehen esan bezala, normalean erlea agertzen denean, hau ere agertzen da.

Ilargia eta eguzkia: ilargia bi olerkitan dago:

«Antzekia»: olerki honetan ilargia Amarekin identifikatzen da.

«Illargitara»: hemen ez da identifikatzen, baina ilargiaren erreflejoak itsasoan olerkariari Birjina gogoratzen dio, eta «Pulcra ut luna» esaten dio olerkariak ilargiarekin konparatuz.

Eguzkia «Maitasuna ez da maitatua» eta «Barruntza-leyoan» olerkietan aipatzen da.

Loramendik bere olerkietan denborarik zehazten ez badu ere, urte sasoiak sarri aipatzen ditu.

«Maitasuna ez da maitatua»: «Udazkena zan» (lehen bertsoan)

«Enada beltza!...»: olerki honek lau parte ditu. Lehenengoan: «¡Udaberriro bazetorkidan!»; bigarrean aldiz: «Eldu ziztaigun negute otza».

«Usoekin gora»: *Ta alkarrekin udaran joaz gurutzera
negutean zerurantz aldatuko gera.*

Guzti honek Lizardiren «Ondar gorri» gogorarazten du, urte giroak deskribitzen dituenean.

d) Hots-hitzak

Hots-hitzak oso ugariak dira olerki hauetan. Loramendik txoriak eta erleak izendatzeko bi era darabil:

- izena bera esan: urretxindorra, karnaba, etab.
- txoriek eta erleek egiten dituzten soinuak eta hotsak imitatu, hots-hitzen bitartez.

Aliterazioei buruz hitz egiterakoan aipatu ditugun hots-hitzen funtzioei beste bat gehitu behar diegu: izenen errepi-katzea ebitatzeko tresna edo bide izatea.

Adz.: «Antzekia»: kunkurrunkun, burrun-burrun, marmaritsu, kukuriko, txiruliruka,

«Banoakizu...!»: txirristaka, txiruliruka, pirpirriz, dir-dir.

V. BESTE MUGIMENDUEKIKO HARREMANAK

Loramendirengan beste mugimendu batzuren eragina ikus daiteke. Ikus dezagun zeintzuk diren mugimendu horiek, eta zertan datzan beraien eragina.

V. 1. *Sinbolismoa*

Sinbolismoaren eragina ikusterakoan banaketa bat egin behar dugu.

a) Sinboloak eurak sinbolismoarekin erlazionatuta daude. Honetaz hitz egiterakoan, Loramendik gaiak sinboloz azaltzen dituela esan dugu, eta gero sinbolo horiek pertsonaiekin identifikatzen dituela.

Loramendik darabiltzan sinboloak topikoak eta errezak dira, baina honetan bere olerkigintza nahiko aberatsa da. «Aberatsa» esatean zen esan nahi dugu: asko erabiltzen dituela, eta gozotasuna, eztitasuna sortzen duela.

Beraz, sinbolismoaren eragina puntu honetan ikusten dugu, nahiz eta betiko topikoak izan, inpresio lirikoa sortzen bait dute.

b) Entzumenaren eta ikusmenaren oso desarroitututa daude Lorramendiren olerkietan. Aurrerago soinuek garrantzi handia dutela aipatu dugu. Hauek, entzumenari dagokionez inpresio berezia sortzen dute. Izaki bakoitzaren hizkera edo kantua imitatu nahi duela ere esan dugu. Honetan ikusiko genuke, beraz, sinbolismoaren eragina. Adibidez, enadaren kantua deskribitu beharrean kantua bera imitatzen saiatzen da. Arlo honetako espresioak hots hitzak dira.

Hau entzumenari dagokionez, baina ikusmena ere oso desarroitututa dago olerki hauetan. Koloreak, ez asko baina poematan aipatzen dira. Soinuetan gertatzen zena, hemen ere ikusten dugu. Koloreak aipatu baino gehiago, koloredun gauzak erabiltzen ditu, eta erabiltzekotan, zertzeladak bakarrik ematen ditu. Adibide batzuren bitartez ikusiko dugu:

«Usoekin gora»: *Eguzkira zilarra dixurite egoak
ta aizeaz jolastean esne-pipiltxoak.*

Hemen, usoen egoak zuriak direla azaldu nahi du; horretarako «zuri» hitza erabili beharrean zilarra eta esnearekin konparatzen ditu, zuriak diren gauzekin.

Beste adibide batzutan aipamenak ez dira hain argiak: «Antzekia»: «erle gorritak burrun-burrun». Ez da guztiz gorria, olerkariak adjetibo honekin inpresio bat eman nahi digu.

«Banoakizu...!»: *Berriren berriz odol-loreak
ezti-jarioz daude-ta.*

*Miztu arretaz biotz-lorea,
ozpiña bezin garratza.*

Odol-lore, biotz lore = lore gorri. Nahiz eta beste konnotazio batzuk ere ba dituzten, kolorearena argi dago aipamen bietan.

V. 2. Erromantizismoa

Honen eragina Loramendirengan sinbolismoarekin lotuta dago.

a) Loramendik darabiltzan sinboloak naturatik hartuta daude: urretxindorra, erlea, lorea, enada, karnaba, ilargia, eguzkia... Hauen erabilerak olerkietan giro erromantikoa sortzen du. Adibidez: «Antzekia»: olerki honen amaieran olerkariak Ama maite duela esaten du. Baina hori baino lehenago beste joko batzuk egin ditu: lore-erle, ilargi-urretxindorraren artean. Joko hauek, maitasun horri benetako maitasun erromantikoa inpresioa emateko giroa prestatu dute.

Sinboloak naturatik hartuta daude, eta izadi ideal bat aurkezten dute, kasu honetan bezala. Normalean gaiarekin lotuta daude, hau da, gaia holakoa giroa halakoa. Honengatik izadi ideal hori pixka bat moldatu egiten da. Adibidez:

«Maitasuna ez da maitatua»: hemen suge batek xoxo kume batzu hartu ditu jateko asmotan. Hau gertatu baino lehen Loramendik giroa prestatzen du izadia deskribituz. Olerkia hone-la hasten da:

*Udazkena zan. Odol tantozko
ezti-margoa
eguzki-galdak zixurin*

Hasieratik ikusten dugu natura-gaiaren arteko erlazioa.

b) Natura eta sinboloak ez ezik, *gaia* bera ere erromantikoa da Loramendiren olerkietan. Orokorrean gaia maitasuna dela esan dezakegu. Gai hau lirikoki tratatuta dago, aurreko puntuan ikusi dugun natura gaiarekin lotuta dagoelarik.

Orokorrean gaia maitasuna bada ere, olerki bakoitzean, gai hau ezberdin azaltzen da.

«Enada Beltza...!»: olerkaria eta enadaren arteko adiskidetasuna.

«Antzekia»: olerkariak Ama (Birjina) maite du.

«Maitasuna ez da maitatua»: xoxoak bere umeak maite ditu; San Franziskoren ontasuna.

«Banoakizu...!»: olerkariak bere ama maite du.

Kasu guztietan maitasuna erromantikoa da. Ideala da, ez haragizkoa. Olerkariak enada, Ama, ama, maite ditu, baina ez da haragizko maitasuna, espirituala baizik, ideala, azken baten erromantikoa.

V. 3. Ahozko literatura

a) Ahozko literaturaren eragina batez ere *irudietan* ikusten dugu. Aurrerago aipatu dugu soinuen garrantzia bai aliterazioetan, eta bai hots-hitzetan. Hau ahozko literaturan ere oso garrantzitsua da.

Bestalde, *galdera* asko darabil:

«¿Nor eta zer naizen...?»: *Ots, Andra Mari berbera
ni aiña bai ote?...*

*Ta Ama au gozo ezpada
nor gero litzake?...*

Ez galderak bakarrik, *esklamazioak* ere ugariak dira:

«Enada Beltza!...»: *¡Ura, bai, zala lagun zintzoa
leyo ertzeko enadatxo!...*

Guzti honek, eta batez ere txorien, soinuen munduak, ez bakarrik ahozko literatura, baizik eta umeen mundua ere gogoratzen digu. Badirudi olerkiak umeentzako kantak eta olerkiak direla.

b) Ahozko literaturak *hizkuntzan* ere eragin handia du. Loramendik darabilen hizkuntza herrikoa eta ulerterreza da.

Batzutan herri esaera antzeko espresioak darabiltza, hala nola:

«Illargitara»: *!Noruntz dijoan
aruntz darabil...j*

«Banoakizu...!»: *Orru ta marru*
«Otoi, Adiskide...!»: *Aurrari «pa» eta «pa»!*

Hizkuntza literarioari dagokionez ere, erreza da, irudimena eta sinbologia erabiltzen dituen arren, errez ulertzen dira, eta horrez gainera normalean berak azaltzen ditu.

d) *Bertsolaritza*

Loramendi ez da bertsolaria, olerkaria baizik. Baina bertsolarien arauak jarraitzen ez baditu ere, badauka bertsolaritzaren eragina.

Hau metrikari ikus dezakegu. Normalena ez bada ere, inoiz edo behin bertsolarien neurria darabil:

«Banoakizu...!»: 10 — 8 silabatako bertsoak egiten ditu, baina ezin dugu zortziko nagusia denik esan, lau bertsoetako aha-paldiak baitira. Olerki hau da metrikaz bertsolaritzara gehien hurbiltzen dena.

Beste olerkiek metrika ezberdin eta irregularrak jarraitzen dituzte, eta sarritan puntua ere ez dago batere argi.

Ikus ditzagun Loramendi bertsolaritzarekin lotzen duten beste puntu batzu:

— Pentsa daiteke, Loramendik, bertsolarien teknika jarraituz, eman nahi duen mezua, adierazi nahi duen ideia bukararako uzten duela. Honen oihartzuna nabari da olerki batzutan. Adibidez: «Antzekia»: olerkian zehar olerkaria maitasun bati buruz mintzatzen da, baina azkeneraino ez dakigu maitaleak bera eta Ama direnik.

Dena den, kontutan hartu behar dugu olerkiak direla, beraz, bertsolaritzaren teknika honen aztarna susmatu arren, erabilera desberdina da. Olerkietan klimaxen ondoren konklusioa (*desenlace*) betetzen da. Bertsoetan, azken bertsoaraino klimax hori prestatu egiten da, azken bertsoan ziria sartuaz.

— «Antzekia» olerkiaren amaierak Bilintxen «Bein batian Loyolan» bertsoetako amaiera gogorazten digu. Biak dira ateraldiak: Loramendirena: «Jakina ba!».

Bilintxena: «Ja, Jai!».

— Bestalde, gauzak argi eta bat-batean esaten ditu. Batzutan hasierako bertsoetan zertaz hitz egingo duen aurkezten du. Adz.:

«Enada Beltza!...»: *¡Ura, bai, zala lagun zintzoa
leyo ertzeko enadatxoal...*

«Otoi, Adiskide...!»: *Il intzan il i ere...! Eraman induten...
Ire itzalak ordea ni baitan dik lurmen.*

Hasiera hauek lehen aipatutako Bilintxen bertsoarena gogoratzen didate:

*Bein batian Loyolan
erronomia zan
antxe ikusi nuben
neskatxa bat dantzan.*

edo ta beste hau:

*Pasaiako herritik dator notizia
zezen bat izan dala genioz bizia
kantatutzero noa bistan ikusia
alegratzeko triste dagoen guzia.*

Hasierak antzekoak dira, «in medias res» deitutakoak, arazoa planteatzen dute eta gero desairrolatu.

VI. BERE GARAIKIDEEKIKO ERLAZIOAK

VI. 1. *Lizardi*

Loramendi, Lizardi hil zen hilabete berean hil zen, eta hau zen euskal idazleen artean maisutzat izan zuenetariko bat.

Aitzol-ek Loramendi eta Lizardiren arteko konparaketa egiten du:

«Lizardi»ren besterakoa genuen «Loramendi». Aren eta onen bideak alkarren aurkakoak ez ba dira ere, oso dira banakoak. «Lizardi» zaintsua, gogai sakonak soil yalkitzen zituana, irudi bakan-bakan aukeratuak gorri-yator ematen zekiana, esan diteke irudimena buruaren mendea lotzen zuan gizona zala. «Loramendi»k ostera yarei darabil irudimena ta bere gazte-iturburuko etorria ibaika dioakio neurtitz oparo ozenetan» (AITZOL: «Aurre-itza» *Eusko Olerkiak*, 1932, III, XVI. orr.).

Loramendi eta Lizardiren artean bi berdintasun, edo antzokotasun nagusi daude:

a) Loramendik, sinboloak erabili eta gero, sinbолоok azaldu egiten ditu, pertsonekin identifikatuz. Adibidez:

«Onatx, Erletxoak»: erleak loreari eztena sartzen dio, baina lorea Jesus da.

«Antzekia»: urretxindorrek ilargiari hitz egiten dio. Urretxindorra olerkaria da, eta ilargia Ama.

Lizardik gauza bera egiten du bere olerkietan.

Dena den, Loramendik ez du beti berdina jokatu. Adibidez: «Enada Beltza!...»: hemen ez da ezer azaltzen, ez bait da sinbolorik, enada enada da.

b) Bigarren hau zehatzagoa da, lan konkretuak hartu behar ditugu kontutan.

«Otoi, Adiskide...!»: Jauregik dio: «Xamurra, osoa, ta borbilla, gure Lizardi aundiaren jarioaz eta tankeraz igurtzia. Giñartsuagoa degu Lizardi oraindik ere, baña aren idaz-tankekaren kutsua nabaritzen diot, nik beintzat olerkitxo oni» (JAU-REGI, L.: «Loramendi olerkaria» *Euskera*, 1960, V, 239 orr.).

Behar bada, honetan baino argiago ikusten da Lizardiren antzekotasuna beste honetan:

«¡Enada Beltza!...»: Lizardiren «Ondar Gorri» gogoratzen du:

Zenbakiz markatutako lau partetan banatzen da. Lizardi-rena bezala, hemen ere lehen partea besteak baino luzeagoa da. Olerki bien arteko berdintasunak ugariak dira:

— bietan urte sasoiak aipatzen dira. Lizardik bakoitzari bertso batzu egiten dizkio. Loramendi udaberriaz hasten da, eta hurrengo negua.

— Lizardiren olerkian gaia bizitza-heriotza arteko eztabaida da. Hemen neguarekin batera heriotza heltzen da.

— Biek erabiltzen dituzte aditz soilak: Lizardi: bekusat, bebilt; Loramendi: zemaidan, damate, daramatzi.

— Motiboak txoriak dira: Lizardi: urretxindarra, txoriak; Loramendi: enada.

Berdintasuna ez da puntu hauetara mugatzen, estilo anzekotasuna ere nabaritzen da.

VI. 2. *Lauaxeta*

Lauaxeta eta Loramendiren arteko erlazioak ez dira Lizardirenak bezain argiak, baina ezaugarri berezi batetan teknika berdina jarraitzen dute.

Lauaxetaren teknika hau da: lelo bat errepikatu hitz batzu aldatuz, eta azken leloan hitz klabea sartu.

Loramendik antzerako gauza egiten du baina ez hain boro-bilduta.

«Illargitara»: olerki honetan hiru aldiz errepikatzen ditu bi bertso, ideia bera errepikatuz:

*¡Sortzetik, Miren, Erruge zera,
Ama ta Birjin biak batera!
¡Ta ala badere, Erruge zera,
Ama ta Birjin biak batera!*

*O Miren eder!, Erruge zera,
Ama ta Birjin izar antzera!*

Ezin daiteke leloa denik esan. Hiru aldiz errepikatzen da, baina ordenarik gabe. Dena dela, badauka leloaren oihartzuna. Ikusten denez, hitzak aldatzen dira ere, batzuk behintzat, eta azkenean ideia nagusia azaltzen da: izarrarekin konparatzen du.

Beste olerki honetan behar bada argiago ikus daiteke: «Antzekia»: hemen ere ez dugu lelorik, baina bai honen itxura duten bertsoak:

*Erle gorritzta: zer diozu
lore begian marmaritsu?
Urretxindorra: zer diozu
ilargipean txiruliru?*

Hauetan, gaia sinboloen bitartez azaltzen zaigu. Baina hauen ondoren, mundu errealera pasatzen denean, eta sinboloak azaltzen direnean, hauekin lotzen diren beste bertso batzu daude:

*Zer diotsudan, Ama, Zuri,
lore ta Ilargi zeran orri?*

Hemen joko bera jarraitzen du, baina identifikazioa egin da dago, eta orain benetako pertsonaiak agertzen dira.

Bertso pare bakoitzeko aktanteak aldatuz doaz, eta azkenean bukaera arte uzten joan den ideia agertzen da. Beraz, lehen aipatutako Lauaxetaren teknika nolabait betetzen da.

Hala ta guzti ere, honek ez du Lauaxetaren eragina suposatzen Loramendirengan. Bakarrik konstatatu nahi izan dugu olerkari bien teknika beraren erabilpena.

VII. ONDORIOAK

Loramendiren olerkiak gai nagusi baten inguruan mugitzen dira: maitasuna. Gai hau olerki guztietan konstante da. Normalean maitasun hau Loramendik Amari zuzentzen dio. Baina, zer da Ama Loramendirentzat bere olerkietan? Batzutan txori, lore bestetan, edo ilargi; hau da, natura.

Baina ez bakarrik hau, Ama emakume ideala edertasuna, perfekzioa da ere; hau da, emakume prerrafaelita.

Inoiz edo behin aberriarekin ere identifika dezakegu.

Beraz, Amarenganako maitasunak hiru puntu ezberdinetara garamatza: Amarengana, naturara, eta aberrira.

Beste olerki batzutan maitasunaren ondoren agurra edo heriotza sortzen da. Baina honek ez du tristurarik suposatzen, poza baizik, heriotzaren bitartez Jaungoikoarekin bizitzera helzen bait gara.

Loramendiren olerkigintzan gai hauek azaltzeak formak baino garrantzi handiagoa dauka. Horregatik ez du errima asko zaintzen, irudi literarioen erabilera ere gaia azaltzeari poetikotasuna lortzeari baino gehiago lotzen zaio.

Loramendik ez du normalean bertso molde batez idazten, forma librea darabil, bertso luzeak eta laburrak konbinatuz. Dena den, honelako olerki gehienetan simetria gertatzen da ahapaldi edo bertsoen konbinaketa dela bide.

Bestalde, badu egitura homogenea erabiliz egindako olerkiren bat ere. Eta zortzikoen neurria jarraitzen dutenak ere.

Guzti honen ondorio bezala esan dezakegu Loramendik herri bertso gintzaren eragina duen arren, batez ere olerkaria dela. Bestalde, bere garaiko beste idazle eta mugimenduen arauak edo berrikuntzak jarraitzen ditu.

Baina Loramendik darabilen teknikan eta bere estiloaren inguruan gehien nabarmentzen dena sinbologiaren erabilera da.

Sinboloak errepikatu egiten ditu olerkietan zehar: garrantzitsuenak hauek dira: erleak, txoriak, lorea eta ilargia.

Sinbolo hauen erabilera nahiko mugatua da, normalean binaika agertzen dira, honelako bikotetan: erleak-lorea, txoriak-ilargia.

Erlea eta txoriak mugimendua adierazten duten motiboak dira, eta zaratak edo soinuak egiten dituzte. Hauen azpian normalean olerkaria bera ezkututzen da.

Lorea eta ilargia, ordea, estatikoak eta ikustekoak dira. Sinbolo hauen bitartez olerkariak Ama izendatzen du.

Beraz oposaketa sortzen zaigu:

alde batetik mugimendua eta soinua (entzumena): olerkaria bestetik estatismoa, ikusmena: Ama.

Elementu hauetariko bakoitzak gero bere esanahi berezia dauka, sinbolizatzen duten pertsonaiaren ezaugarriak adieraziz.

Sinbologiaren erabileraren ondorioz, eta honekin lotuta, beste irudi literario batzuk darabiltza Loramendik, baina beti sinbologiak eskaturik.

Personifikazioa esaterako, sinboloek benetako pertsonaien paperak hartzen dituztenean betetzen da.

Txoriek, bestalde, beraien soinuak egiterakoan hots-hitzak eta aliterazioak sortzen dituzte olerkietan.

Beraz, arlo honetan dena dago sinbologiaren menpean: Loramendik sinbolo batzuk jarri ditu, eta horien erabilerak beste irudiak eskatzen ditu.

Honek hizkuntzan ere eragin handia du. Alde batetik olerkietako arlo semantiko oso zabala sinboloen izenei dagokie. Batez ere txorien izenak azpimarratu beharko lirateke: karnaba, urretxindorra, usoa, enada...

Beste aldetik txorien «hizkerak» beste hiztegi bat suposatzen du: kasu honetan hots-hitzez osotutako hiztegia.

Guzti hau ikusi ondoren Loramendiren olerkigintza honela labur dezakegu:

Garrantzitsuena gaia da, normalean maitasuna. Maitasun honetako aktanteak olerkaria eta Ama dira. Gai hau azaltzeko irudiak eta sinboloak darabiltza. Sinbolo hauek forma aldetik beste gauza batzuk eskatzen dituzte: personifikazioak, aliterazioak, konparaketak hizkuntza berezia.

Honen ondorioz olerki politak ditugu, euskera ederrean eginak, ez oso konplikatuak. Olerkariak beti Amarenganako maitasuna agertzen duen olerkiak.

BIBLIOGRAFIA

- ARIZTIMUÑO, J. (AITZOL): «El poeta Juan de Arana». *Yakintza* 1933, 1. «Aurre-itza». *Eusko Olerkiak* 1932, III.
- ARRUE, A.: «Antonio Arrue Jaunaren itzaldia Bedoñan: 1959 irailaren 20an». *Euskera* 1960, V.
- CIRLOT, Juan-Eduardo: *Diccionario de símbolos*. Ed. Labor, S. A. Barcelona, 1982.
- DE YURRE, Julián: «Aurreitza». ORIXE: «Loramendiren olerkia». *Loramendi, olerti ta idatzi guztiak*. Itxaropena, Zarautz, 1960.
- HINTERHAUSER, Hans: *Fin de siglo, figuras y mitos*. Ed. Taurus. Madrid, 1980.
- IZURTZA (Zaitegi, J.): «Loramendi». *Euzko Gogo*, 1950, I (n.º 1) (Ilb.).
- JAUREGI, L.: «Loramendi olerkaria. Bere poesia-lanaren azterketa, bera bizi izan zan garaiari buruz-buru». *Euskera* 1960, V.
- LORAMENDI: «Banoakizu...!». *Yakintza* 1935, III (266-269 or.).
«Enada beltza!...», «Usoekin gora», «Antzekia», «Otoi, Adiskide...!», «Ilargitara»; «Onatx, Erletxoak». *Yakintza* 1933, I (335-339, 251-252 or.).
«Maitasuna ez da maitatua», «¿Nor eta zer naizen...?». *Euskera* 1960, V (243-244, 254-256 or.).
«Barruntza-leyoan». *Euzko gogo* 1950 (Ilb.) I (n.º 1) (18-22 or.)